

Цанко МИТЕВ

„Когато влязох във Вавилон миролюбиво и установих властта си в двореца на князете сред радост и ликуване, тогава Мардук, великият господар, предразположи към мене отзивчивото сърце на вавилонците, а в това време всекидневно му отдавах почитта си...“

Събудени от дрямката на миналото, тези думи, издълбани върху глинени цилиндър, възкресяват епизод от изключително бурна епоха. Под напора на времето най-старият център на културата, „Плодородният полумесец“, е изместен от друг. Семитските народи на Близкия Изток, които в продължение на 1 500 години са определяли реда и посоката на развитието на цивилизования живот, са принудени да отстъпят на персите своята водеща роля. Преходът предполага политика на изкореняване на традиция, изселване на племена и народи, налагане на чужда религия, смяна на култове, празници и обреди. Но противно на очакванията персийският цар Кир не постъпва така, а прави точно обратното - зачита боговете и традициите на покорените народи. Даже нещо повече, отпуска средства за поправяне на храмове, олтари и статуи. Според открития надпис в шумерския град Ур той с гордост е казал: „... Аз възвърнах боговете в техните олтари.“ Принципи на веротърпимостта е бил изписан върху неговото бойно знаме.

Подобно действие и поведение от страна на световен владетел спрямо религията и традициите на подчинените народи е нещо твърде необичайно. Но точно то е донесло мир и радост в провинциите и е дало стабилност на империята за много години напред. За разлика от Вавилонската империя, която надживява само с двадесет години своя основател Навуходоносор II, и от още по-голямата империя на Александър Македонски, която се разпада година след неговата смърт, Персийската империя просъществува повече от двеста години след Кир.

Религиозната свобода в обществото

Зачитането или отнемането на религиозната свобода винаги е влияело пряко или косвено върху стабилността на обществото.

Потълкването на религиозната свобода от страна на църквата довежда до първите репресии на епископи след легализирането на християнската религия от Римската империя с Милански едикт от 313 г. Този акт, извършен само три години след получаването на така бленуваната свобода, поставя началото на сътрудничеството между светската и духовната власт с цел разрешаване на вътрешните проблеми на новата религия и не след дълго от религия на масите християнството се превръща религия на кралете. След Великото преселение в Западна Европа има само една религия с добре очертана доктрина, но народите са сковани от дълбок средновековен мрак. Неговото премахване минава през инквизициите и кладите, през гоненията и религиозните войни, през страданията и жертвите на милиони човешки същества.

Съставки на свободата на религията

Какво включва религиозната свобода? Религиозните чувства засягат най-фините струни на човешката душа и са свързани със съвестта, мирогледа и волята. Всъщност религиозната свобода е изява на правото на съвестта да избере

на кой бог да се покланя и как да му служи.

Осъществяването на това исконно човешко право може да се разглежда в индивидуален и колективен аспект. В индивидуален план религиозната свобода определя правото на индивида да се приобщи или не интелектуално към дадена религия, да приеме или отхвърли нейното учение. Религиозната вяра обаче няма само вътрешен, субективен характер. Тя винаги поражда определена

ворителността, оказването на помощ, културата и т. н. Този модел е сравнително нов и все още е трудно да се каже дали наистина води до задоволително решение на множеството проблемни ситуации, които възникват най-вече по повод новите религиозни движения.

Третият модел е познат в две разновидности: като френския лаицизъм и американското доброволно разделяне на църквата от държавата. Във Франция изповеданията са от-

Така жертвите се превръщат в палачи.

Правителството на колониална Вирджиния гласува закон, забраняващи на католиците да носят оръжие и да притежават коне, чиято цена е повече от 5 английски лири. В Ню Йорк през 1700 г. е приет закон, според който всеки църковен член, проповядващ или практикуващ католическата

цяло, липсата на религиозна еднаквост допринесе по несправен начин за гарантирането на религиозната свобода по време на създаването на Американската република. Действително точно това „разнообразие в множеството“, както изтъква Джеймс Медисън, е представлявало най-добрата гаранция срещу тиранията на едно мнозинство, било то светско или религиозно.

Когато по повод 200-годишнината от Американската дек-

свобода в християнската религия. Самата жертва на Спасителя е свързана с човешката свобода. Затова Той казва на своите ученици: „Не ви наричам вече слуги, защото слугата не знае що върши Господарят му; а вас наричам приятели, защото ви явявам всички, що съм чул от Отца Си“ (Иоан 15:15).

В последната книга на Библията, „Откровението на Иоан“, зачитането на човешката свобода и правото на избор от Божия страна е представено чрез следната картина: „Ето, стоя на вратата и хлопам; ако чуе някой гласа Ми и отвори вратата, ще вляза при него и ще вечерям с него, и той с Мене.“

Наистина тук се съдържа нещо велико. Един безкраен Бог, в „Който се движим и съществуваме“, Който командва всяка клетка на нашето същество, навлиза в духовния свят на човека като пътник, Който може да бъде поканен да пренощува, но може да бъде и отпратен. Да има свой собствен свят, свое мнение, свой избор и свое решение е право, дадено на човека от Твореца. И това право трябва да се уважава.

Насилието е несъвместимо с думите на Христос: „Чули сте, че е било казано: „Обичай ближния си, а мрази неприятеля си.“ Но Аз ви казвам: обичайте неприятелите си и молете се за тях, които ви гонят; за да бъдете чада на вашия Отец, Който е на небесата; защото Той прави слънцето Си да изгрява на злите и на добрите и дава дъжд на праведните и на неправедните.“ (Иоан 5:43-45)

Думите са казани така точно и ясно, че няма място за различни интерпретации. Но очевидно това не е погрешило християни да преследват и избиват християни. Сигурен съм, че същото важи и за другите религии.

Заклучение

Религиозната свобода трябва да се разглежда успоредно с толерантността. Религиозният плурализъм не трябва да се разглежда като проблем, а като принцип, защитаван от международните документи. Той не е аномалия, удобна за толериране, а право, което трябва да се гарантира и да стане част от живота на обществото. Анкетите показват, че в по-голямата част от страните от Западна Европа хората, които мислят, че истината е в една-единствена религия, са малцинство. Това означава, че в момента в обществото съзнание се настанява идеята за религиозен и философски плурализъм, включително и при религиозно ангажирани хора. В същото време обаче анкета на Европейския център за наблюдение на расисти и ксенофобски явления показва наскоро загрижеността на една не малка част от европейците по повод присъствието на привърженици на други религии на тяхна територия - 15% като цяло от гражданите на ЕС, но 32% от гражданите на Дания и 26% от тези на Белгия!

Вижда се, че приемането на религиозния плурализъм от европейците се изразява повече на философско ниво, отколкото като готовност за съжителство, и че в националната идентичност на хората съществуват религиозни параметри, които понякога биват използвани от политическите партии в името на защитата на националната идентичност, особено след проявите на тероризъм. По всичко личи, че предизвикателствата към религиозната свобода през XXI век няма да бъдат по-малко от тези през изминалия, и колкото по-рано бъдат осмислени, толкова по-бързо ще бъдат преодоляни.

Религиозната свобода и човешкото общество

практика. Правото за нейното свободно практикуване разкрива колективния аспект на религиозната свобода. Неговото зачитане означава осигуряване на свободното извършване на богослуженията. Религиозната общност трябва да бъде господар на своята дейност, да има свободата да се организира и да пропагандира своите идеи без затруднения от страна на обществото. Именно тук се поставя неизбежно деликатният въпрос за взаимоотношенията между религията и държавата.

Модел в упражняването на Верската свобода

Практиката на развитите демокрации ни предоставя три модела на взаимоотношения: на държавната религия, на общопризнатите вероизповедания и на разделяне на държавата от църквата. В общи линии трите модела водят началото си от Вестфалския мир от 1648 г., който е определил религиозното разделяне на Европа за следващите 300 години. Първият модел обхваща страни най-вече от Скандинавския свят, където е господствал принципът: „Религията на владетеля определя тази на народа“ и поради преследвания и миграции малцинствените религии са изчезнали. Макар днес да се прави всичко възможно другите вероизповедания да не са пренебрегнати, самият факт, че църковната йерархия се определя от държавната власт, предполага контрол върху нея. И ако няма случаи на груби нарушения на религиозната свобода, това се дължи повече на толерантността в обществото, отколкото на модела.

Вторият модел е характерен за страни с традиционно католическо мнозинство. При него се наблюдава разделяне на църквата от държавата, но е съчетан с регламент за тясно сътрудничество в определени сфери. Съществен юридически белег на този модел е, че са възприети правилата на конкордата, т. е. договореността. В определен смисъл изповеданията със статут на църква се третира като партньори на държавата и с тях се сключват договори на правителствено ниво. Налице е система на съгласие с изповеданията, има особено законодателство по отношение на религиозната свобода; религиозността се смята за обществено благо, което се подпомага от държавата посредством съвместна работа в областта на възпитанието, благот-

делени от държавата и между тях няма съвместно сътрудничество. При този случай религията е изключително частно явление. Сключването на църковен брак не се признава от държавата, дори е забранено да се сключва преди гражданския брак, богослужбните сгради са държавна собственост и държавата се грижи за тяхното обновяване. Очевидно е, че правовата регламентация във Франция е повлияна от Френската революция и все още в мисленето на обществото тегне подозрителното отношение към религията.

За разлика от френския лаицизъм, американският модел се изгражда на базата не на подозрително отношение към религията, а на стимулиране на религиозния плурализъм. Томас Джеферсън и Джеймс Медисън стигат до заключението, че религиозните несъгласия никога няма да се премахват напълно, но техният отрицателен ефект може да бъде намален, ако се практикуват различни религии. „Различните култове - е твърдял Джеферсън - изпълняват един спрямо друг ролята на „sensor morum“.“

Особености на американския модел

Вероятно и двамата са повлияни от опита на американските поселения в първите години на тяхното преселение. Изтормозени от репресиите и религиозния диктат, обхванали по-голямата част от страните на Западна Европа, първите заселници стъпват на бреговете на новия континент с надеждата да намерят религиозна свобода. Но в създадените поселения те създават правила и закони, които защитават само техните религиозни интереси и неуспешно възпроизвеждат европейския модел на държавна религия и потисничество, от който са страдали.

доктрина или ритуали, е считан за „смутител на обществен ред и сигурност и за враг на истинската християнска религия“ и трябва винаги да бъде отстранен от колонията. Съдът на Масачузетс през 1635 г. осъжда на изгнание Роджър Уилямс заради това, че учел, че държавата и църквата трябва да бъдат разделени и че не е редно да се ограничават правото на гласоподаване по граждански въпроси само сред членовете на църквата. От малката община, която той основава в Род Айленд заедно с няколко свои приятели, се появява първата баптистка църква в Америка. Нейните пастори са арестувани, осъждани на глоби, бити с камшик и хвърляни в затвора като причинители на размирици, но всъщност това, за което са упрекувани, е, че проповядват вярата си.

В религиозния плурализъм Джеферсън и Медисън виждат защитата от нова поява на религиозен диктат. Според тях никоя нация не може да се защити от религиозни размирици, без да прилага истински плурализъм. Идеите им намират отражение в първата поправка на американската конституция, според която „Конгресът не може да приема закони, установяващи официалното налагане на религия или забраняващи свободното изповядване на такава“. Този текст създава стена между църквата и държавата и поставя всяко изповедание, независимо от времето, когато се е появило, в едно и също положение спрямо държавата.

Били ли са прави Джеферсън и Медисън? Интересен отговор дава видният професор от университета в Бейлър Е. Ууд: „Въпреки че американските колонии не са желали да установят религиозен плурализъм и не са го толерирали като

ларация за граждански права се събраха представители от различни съсловия и религиозни среди, те подписаха в Колонийл Уилямсбург харта, в която се съдържаха декларацията. Ето две от тях:

„Религиозната свобода се основава на неприкосновеността на човешкото достоинство. Тя не се базира на науката, нито на ползата за обществото, и не

Какво ли би станало ако адвентизма се превърне в държавна религия? Дали, дори и ние, няма да повторим до една грешките на средновековните католици? Свикнали сме да говорим за религиозна свобода, но най-често искаме тя да бъде гарантирана на НАС самите. Ако зависеше обаче от нас щяхме ли да я гарантираме на вероизповедания като кришнари, сциентолози, муунисти, зороастристи, мормони, католици? Нямаше ли да изкривяваме факти в името на църквата, да забраняваме книги заради светския им дух, да налагаме норми за приличие в облеклото или музиката? Ако в малкото не сме верни и проявяваме религиозен диктат в собствената си църква, то какво ли би станало ако ни дадат цяла държавата? Какво ли би станало ако ни дадат света?

зависи от променливите настороения на мнозинствата и правителствата.“

„Съществено за общото благо (а поради увеличаването на плурализма - и за ежедневието на живота) е да се признае, че религиозната свобода е универсално право, свързано с универсалното задължение то да се уважава. Правата са най-добре защитени и отговорностите са най-добре приети, когато всяко лице и всяка група защитават за доброто на всички други правата, които биха искали другите да защитават за тяхно добро.“

Религиозната свобода е нежно цвете, за което непрекъснато трябва да се полагат грижи. Неговите семена могат да се видят във всички религии през вековете. Но в по-голямата част от човешката история те са били задушавани от плевелите на фанатизма и диктата. Кое ще надделее в тази битка, зависи не само от държавата и нейните закони, но също така и от отделния индивид. Разбирането на толерантността, уважението към възгледите на другия трябва да пуснат корени преди всичко в човешката душа.

Християнството и религиозната свобода

Държавата може да създава благоприятни условия, но е неспособна да засява толерантност. Това може да направят образованието и религията. Не е трудно например да се види принципът на религиозната